

Blogikirjoitus 1.4.2019, Timo Kukkonen, Hämeen ELY-keskus

Hämeen maaseudun kehittämistyötä arvioitu –saatiinko miljoonilla mitään aikaan?

Hämeen maaseutusuunnitelmaa eli Vihreän Kasvun Häme –ohjelmaa 2014-2020 on arvioitu ja välitodistus saatu. Väliarvioinnin loppuraportti julkaistaan lähiaikana ja se löytyy osoitteesta <https://www.kaakkohame.com/>. Arvioinnin tarkoituksena oli saada vastaus kysymykseen: Saatiinko Hämeen maaseudun kehittämiseen sijoitetuilla miljoonilla mitään tuloksia ja vaikutuksia aikaan? Kysymys on oleellinen, koska maaseutua ei voida kehittää ja rahoittaa ilman tulostavastuuta siitä, että todistettavasti jotain positiivista kehitystä ja yhteiskunnallista vaikutusta saadaan aikaan.

Hämeen ELY-keskus tilasi yhdessä Kaakkois-Suomen ELY-keskuksen kanssa molempien alueiden maaseutusuunnitelmien väliarvioinnin, joten arviointityötä tehtiin yhteistyössä naapurialueen kanssa. Arviointityöstä vastasivat Itä-Suomen yliopiston yksikkö Spatia ja konsulttiryitys Augurix Oy. Arvioinnin kohteeksi valittiin kesään 2018 mennessä rahoitetut hanke- ja yritystuet sekä maatalouden rakennetuet. Mukana oli ELY-keskuksen omasta rahoituskiintiöstään rahoittamat tuet, joten Leader tukia ei tarkasteltu. Leader näkökulma rajoittui työnjaon tarkasteluun ELY-keskuksen kanssa.

Väliarviointi kattoi analyysia maaseutusuunnitelmien kokonaisuudesta, tuloksista ja vaikutuksista suhteessa tavoitteisiin ja resursseihin, alueellisten erityispiirteiden tarkastelua sekä suosituksia maaseudun ohjelmalliseen kehittämiseen. Lisäksi mukana oli case –analyysit valituista kehittämishankkeista, jolloin tarkasteltiin mm. hankkeiden hyviä käytänteitä ja vaikuttavuutta tarkemmin.

Tässä kirjoituksessa tuon esiin palasia laajasta arvioinnista rajoittuen hanke- ja yritystukien sekä ohjelmallisen kehittämisen havaintoihin. Olen ottanut suoraan arviointiraportista tekstejä, joten ne ovat arviointisijoiden näkemyksiä, ei siis omiani. Toki mukana on muutamia omia kommentteja. Myös kriittiset näkemykset tulevat esiin, tarkoitus ei ole pelkästään kehua hyviä tuloksia. Kriittisyys on aina pohja kehittymiselle ja uusien asioiden opettelulle. Toisaalta hyvät tulokset on myös tärkeää ottaa huomioon, koska hyviksi katsottuja käytänteitä ja toimivia tukimuotoja kannattaa jatkaa. Tärkeää on nostaa esiin kehittämiskohteita, joihin voimme itse vaikuttaa.

Kehittämishankkeissa on näkynyt vaikuttavina teemoina panostaminen luonnonvarojen kestävään hyödyntämiseen, ympäristön tilan parantumiseen ja kestävään kehitykseen sekä digitalisaation edistämiseen. Luonnonvarojen hyödyntäminen kytkeytyy biotalouden kasvuun, joka on ollut yksi Hämeen Vihreän Kasvun ohjelman tärkeistä teemoista. Myös ympäristökestävyys läpileikkaavana teemana näkyy hyvin erityisesti tiedonvälittämiseen liittyvissä kehittämishankkeissa. Vaikutuksina nousi esiin hankkeiden myönteiset vaikutukset yhteistyön ja verkostoitumisen lisääntymiseen, osaamistason nousuun ja uuden oppimiseen sekä motivointi maaseudun kehittämiseen. Uuden oppiminen ja yritysten verkostoiminen korostuvat vaikutuksissa.

Nämä havainnot vahvistavat sitä, että olemme valinneet hyviä hankkeita rahoitukseen. Meille on tullut hakemuksia ja kehittämisideoita runsaasti. Riittävän kriittinen hankkeiden valinta on todennäköisesti johtanut siihen, että parhaiten tuloksia aikaansaavat ja maaseudun kehittämistavoitteita toteuttavat hankkeet on saatu liikkeelle. Oleellisempaa on kuitenkin se, että hankkeet on toteutusvaiheissa onnistuttu toteuttamaan pääosin hyvin, ei pelkkä hyvä hankesuunnitelma vielä takaa yhtään mitään. Toteutus ja tekijät ratkaisevat tulokset ja vaikutukset.

Hankevetäjät pitivät toteuttamiaan hankkeita pääosin onnistuneita ja tuloksellisina. Hankevetäjien vastausten perusteella arviointisijat toivat esiin ns. hyvän hankkeen reseptin. Se koostuu yhteistyökumppaneiden sitoutumisesta olla mukana tärkeäksi kokemassaan hankkeessa, kohderyhmän aktiivisesta osallistumisesta toimenpiteisiin, hankkeen toiminnan jatkuvuuteen hankkeen jälkeen, ohjausryhmän antamasta tuesta onnistumiselle sekä onnistuneesta

hankehenkilöstön rekrytoinnista ja taloushallinnon toimivuudesta. Myös hankkeiden riskinotto ja kokeilunhalu olivat onnistuneen hankkeen tunnuspiirteitä.

Kehittämishankkeissa on ollut merkittävää maaseudun yritysten ja toimijoiden aktivoiminen monipuoliseen kehittämiseen. Yritysneuvonnan tasoa on hanketoiminnalla pystytty merkittävästi parantamaan, kun alueella on muutoin ollut haasteita maaseutualueiden yritysneuvonnassa. Hankkeet ovat tukeneet arvioitsijoiden mukaan jonkin verran puutteellista maaseutualueiden yritysneuvontaa, joten niillä on ollut elinkeinollista merkitystä ja täydentävää vaikutusta yrittäjyyden edistämässä Hämeen eri seutukunnissa.

Hämeessä on ollut runsaasti alueiden välisiä hankkeita. Alueiden välisten hankkeiden lisäarvona on ollut kriittisen massan saavuttaminen eli on päästy kehittämään osa-alueita, johon yhdellä ELY-alueella ei ole riittävää kohderyhmää. Lisäksi arvioitsijoiden mukaan näissä hankkeissa on parhaimmillaan vaikuttavuus parantunut opin, tiedon ja kokemuksen välittyessä laajemmin. Myös kustannustehokkuudesta on merkkejä, kun alueiden välisissä hankkeissa on pienemmillä resursseilla saatu enemmän aikaan. Alueiden väliset hankkeet on yksi kehittämisväline, jota kannattaa käyttää harkitusti silloin, kun laajemmasta yhteistyöstä ja hankkeen toteutustavasta voi olla oikeasti hyötyjä. Tarvitaan erilaisia ja eri aluetasoilla operoivia hankkeita, joita onneksi maaseutuohjelma mahdollistaa.

Hankkeiden toteutusvaiheen puutteena on ollut liian kevyt hankkeiden vaikutusten arviointimenettely (kevyet asiakaspalautteet), joten siihen tulee vaikutusten esiin saamisen kannalta jatkossa kiinnittää huomiota. Hanketoimijoiden tulisi itse kyetä tunnistamaan hankkeen vaikuttavuusketjun ja sitä kautta tunnistamaan, miten näitä vaikutuksia olisi parasta mitata, seurata ja arvioida. Tässä työssä on tulevaisuudessa ohjausryhmällä ja rahoittajalla keskeinen rooli. Koulutusta vaikuttavuuden tunnistamiseen tarvitaan. Myös viestintää tulee suunnata vaikuttavuuden esiin nostamiseen. Vaikuttavuus –tematiikka on viime aikoina puhututtanut paljon ja seuraavalla ohjelmakaudella sen merkitys tulee todennäköisesti edelleen korostumaan.

Positiivista arvioista huolimatta hankkeiden välitön merkitys työllisyyden kehittymiselle tai yrittäjyyteen arvioitiin vähäiseksi. Hankkeiden konkreettiset todelliset vaikutukset mm. työpaikkojen syntyyn, uuden yrittäjyyden ja innovaatioiden syntyyn laahaavat yleensä perässä. Tämä on hankekehittämisen iso kuva; välittömät vaikutukset syntyvät heti (mm. osaaminen), mutta vaikuttavuuden syntyminen ottaa aikansa. Vaikuttavuus ei voi syntyä yksinomaan hankkeen toiminnan vaikutuksesta, vaan se tapahtuu vuorovaikutuksessa toimintaympäristön ja siinä tapahtuvien muutosten kanssa. Tämä on tärkeä huomio, kun puhutaan sekaisin tuloksista, vaikutuksista ja vaikuttavuudesta.

Yritystukien vaikutuksia tarkasteltiin mm. kyselyllä yritystuen saajille. Vastausten mukaan yrityshankkeiden tärkeimpiä tuloksia ovat yrityksen toiminnan laadun parantuminen, uusien tai parannettujen tuotteiden tai palvelujen luominen ja työllisyyden säilyttäminen. Vähäisimpinä yrityshankkeiden tuloksina pidettiin kansainvälistymisvalmiuksien kehittymistä ja ympäristönsuojelun edistymistä yrityksen toiminnassa. Yrityskyselyllä selvitettiin myös ennakoarvioita yrityshankkeen pidemmän aikavälin vaikutuksista. Vaikutusten arvioitiin näkyvän eniten työpaikkojen lisääntymisessä, lisäinvestoinneissa ja yrityksen uudistumisessa. Vastaavasti vähiten vaikutuksia ennakoidaan olevan markkinoinnin lisäykseen, innovaatiotoimintaan ja kansainvälistymiseen.

Yritystuilla on vaikutettu uusien työpaikkojen syntyyn sekä yritykset ovat lisänneet liikevaihtoaan ja tulostaan. Tuettuihin yrityksiin on virallisten indikaattoritietojen mukaan syntynyt 75 työpaikkaa kesäkuun loppuun 2018 loppuun maksettujen yritystukien vaikutuksina. Työpaikkojen määrä tulee kaiken aikaa lisääntymään kun hankkeet päätyvät ja tilastot kaunistuvat.

Arvioitsijoiden mukaan yritystuissa keskeinen ongelma on maaseutuohjelman tavoite yritystoiminnan uudistamisesta ja monipuolistamisesta, joka ei kunnolla toteudu. Rahoituksen painopiste on jo toimivien yritysten toiminnan kehittämisessä ja kilpailukykyyn vahvistamisessa sekä kaupungin läheisillä alueilla. Ongelma kytkeytyy toimijoiden vähäisyyteen: käytännössä kaikki rahoituskelpoiset yrityshankkeet rahoitetaan, ja näitä hankkeita on syvällä maaseudulla vain vähän, kaupunkien liepeillä kohtalaisesti. Rahoituksen kysynnän vähäisyyttä voidaan lähestyä useammasta näkökulmasta, mm. siitä, että osaavatko tai haluavatko kehittyvät yritykset hakeutua maaseuturahaston piiriin? Sulkevatko ohjelman rahoituskriteerit pois tietynlaisia hankkeita ja yrityksiä? Jos ongelma on yritysten hakeutumisessa rahoituslähteiden äärelle, toimia tarvitsee ohjelman imagon kirkastaminen. Tuntevatko toimijat ohjelman ja sen toimenpiteet? Mielletäänkö ohjelman byrokraatia luotaantyöntävän raskaaksi? Vastaavatko mielikuvat todellisuutta? Arvioitsijat esittävät meille hankalia kysymyksiä, joihin vastauksia voisimme jossain yhteisissä tilaisuuksissa pohtia. Ainakin uutta kautta ajatellen näyttäisi olevan parannettavaa.

Alueellinen suunnitelma Hämeessä painottaa voimakkaasti jalostustoimialoja (teollisuusalat), vaikka tarpeita olisi yritystuilla vaikuttaa muidenkin alojen kehittymiseen. Yritystuki kohdistuu vahvasti olemassa olevan yritystoiminnan tukemiseen, eikä yrityksen perustamista ole myönnetty juuri lainkaan. Uusien yritysten syntymistä ei siis Hämeessä ole tuettu perustamistuella. Myös investointituen saajissa aloittavat yritykset ovat marginaalisia. Tuilla on ollut selvä vaikutus yritysten toiminnan laadun kehittymiseen ja tuotteiden parantumiseen, mutta viitteitä on siitä, että tukien yrityksiä uudistava vaikutus on vähäisempi. Kehittämisohjelman yksi tärkeä tarkoitus on luoda uutta ja uudistuvaa yritystoimintaa, joten näitä havaintoja voi pitää vähän huolestuttavina. Työpaikkavaikutukset on todennäköisesti tällä kaudella ohjanneet huomattavasti yritystukien rahoittamista, joten valintakriteereillä on tärkeä rooli yritysrahoituksen suuntaamisessa.

Arvioitsijat esittivät myös **suosituksia ohjelmatoiminnan parantamisesta**.

Hämeessä ohjelmatyön kehittämisessä suositellaan kiinnittämään huomiota alueen instituutioiden toimintakulttuuriin ja rooliin maaseudun kehittämisessä. Työpajoissa tunnistetuissa onnistumisissa instituutioiden rooli jäi marginaaliseksi. Kuuluuko kentän ääni alueellisen suunnitelman suuntaviivoissa? Onko yhteisiä tavoitteita pureskeltu tarpeeksi yhdessä? Ovatko kaikki olennaiset toimijat mukana? Tätä kautta ohjelman brändiä voitaisiin vahvistaa, ja samalla edistää erilaisten maaseututoimijoiden osallisuutta ohjelmatyössä. Arvioitsijat siis suosittavat Hämeessä laajempaa osallistamista ja eri tahojen mukaan saamista maaseudun kehittämistyöhön.

Häme sijaitsee pääkaupungin metropolialueen läheisyydessä. Hyvä sijainti ja suurten ihmisvirtojen läheisyys ei kuitenkaan yksin riitä maaseudun elinvoiman turvaamiseen, vaikka ne tarjoavatkin mahdollisuuksia esim. matkailun kehittämisen muodossa. Elinvoima kumpuaa paikallisuudesta – alueen ihmisistä lähtevistä aloitteista ja paikallisista toimintakulttuureista, joiden vahvistamisen tulee olla kaiken ohjelmatyön ytimessä. Tällöin vahvistuvat yhteisöt voivat napata osansa metropolialueilta läikkyvistä kasvuvaikutuksista, jotka eivät ulotu naapurialueiden maaseudulle automaattisesti, vaan aina kytkeytyneenä paikallisiin kehittämishakuisiin toimintoihin.

Maaseudun kehittämistyössä olennaista on tavoittaa ne tahot, jotka toteuttavat kehittämistä eri tavoin ja erilaisissa organisaatioissa. Laajan tiedottamisen ja massaviestinnän lisäksi on tarvetta uusille tai entisten sisällöltään ja toimintamalleiltaan viritetyille kehittämistilaisuuksille, -alustoille ja -foorumeille. Maaseudun ruohonjuuritason toimijoiden ääni pitäisi saada kuuluviin maaseudun kehittämistyössä, myös yritysten. Maaseudun kehittämistyö edellyttää toisaalta toimintaympäristön muutoksiin sopeutumista ja toisaalta visiointia siitä, miten toimintaympäristön muutoksiin voidaan itse olla vaikuttamassa. Tämän työn tekemiseen tarvitaan laajapohjaista vuoropuhelua, jolta ei tarvitsekaan odottaa välitöntä vaikuttavuutta, vaan jossa olennaista on tunne samassa veneessä olemisesta ja yhteiseen suuntaan soutamisesta. Tässä sitä riittää haastetta, kun kyse on kahden maakunnan maaseutualueiden kehittämistyöstä. Meidän tulee ottaa huomioon myös laajan alueemme erilaiset seutukunnat omine erityispiirteineen ja toimintakulttuureineen.

Tässä kirjoituksessa tuli esiin vain osa arvioitsijoiden havainnoista. Toivottavasti jaksoitte lukea mielenkiinnolla loppuun ja lisää voitte lukea väliarvioinnin loppuraportista. Yritetään jatkossa rakentaa entistäkin vaikuttavampaa maaseudun kehittämistä Hämeeseen. Ohjelmakautta on vielä jäljellä, joten vielä ehtii tälläkin kaudella lisätä maaseudun hyvinvointia erilaisin hankkein.